

KONKURENCIJA POLITIČKIH STRANAKA U KOMPETITIVNOM DEMOKRATSKOM SUSTAVU

SAŽETAK: Demokratski sustav i političku scenu Bosne i Hercegovine karakterizira visok stupanj konkurencije, kako između političkih snaga, razdjeljenih na mnogobrojne političke stranke sa promjenjivom snagom i utjecajem, tako i unutar svake pojedine stranke, unutar koje, usljed oštre konkurencije, dolazi do sukoba, razjedinjavanja, ali i, eventualno, novih integracija. Ako se pri tome uzme u obzir i političko-socijalno-ekonomska realnost u Bosni i Hercegovini, odnosno, sveprisutna društvena nestabilnost, konfliktnost i nezadovoljstvo, može se reći da stranačko nadmetanje poprima sasvim novu dimenziju, u kojoj su od osobitog značaja izbor ciljeva i strategija stranačkog nadmetanja, stranačka organizacija i politički marketing. Svi ovi strukturni elementi političke konkurencije, te njihovi učinci, imaju ključnu važnost za rezultate izbora, a, s tim u vezi, i za stabilnost vlade i samog političkog sustava. Stoga se u radu daje prikaz kompetitivnog ponašanja političkih subjekata (stranaka i kandidata) na bosanskohercegovačkom političkom tržištu, i posebna pažnja posvećuje stvaranju permanentno stabilnog političkog tla.

KLJUČNE RIJEČI: konkurencija, politička stranka, politički pluralizam, politički marketing, izbori, politički kriteriji.

Uvod

Politički/stranački sustav Bosne i Hercegovine (dalje: BiH) spada u grupu nedovoljno institucionaliziranih i stabiliziranih sustava. On za osnovnu odliku ima polarizirani pluralizam, odnosno oštru političku konkurenciju i polariziranost/oprečnost političkih snaga, koje su istovremeno razdjeljene na veći broj relevantnih političkih stranaka, sa krajnje promjenjivom snagom i utjecajem (Stojiljković, 2007: 199). Pluralizam označava politički sustav u kojem brojne kompetitorske, konkurentske, interesne grupe vrše ogroman utjecaj na odgovornu, demokratski izabranu vlast. No, obzirom da ni jedna grupa usmjerena na vlast u pluralizmu ne dominira u svim sektorima društva (a to je sustav u kojem se nove grupe formiraju vrlo jednostavno i lako), imamo jednu pluralnu, višestranačku, višeslojnu strukturu, u kojoj se smjenjuju, rađaju, takmiče na političkom tržištu različite političke inetresne grupacije. Znači, ključni segment pluralizma je u biti takmičenje, konkurencija različitih grupa na jednom političkom području.

U takvom sustavu, stranačka scena i politički sustav se oslanjaju na nacionalno raslojeno biračko tijelo i nestabilno socijalno tlo u društvenoj zajednici (Bugajski). Naime, neispunjena očekivanja i neostvarene ambicije mogu dovesti do odbacivanja postojećih društvenih vrijednosti i do usvajanja propagiranih vrijednosti radikaliziranih političkih struktura. Tako mladi ljudi, osobito oni sa nižim stupnjem obrazovanja, kroz naivna vjerovanja u agitacije, odnosno sustavna rasprostranjivanja raznih ideja i parola objavljenih od radikalnih političkih grupa, postaju podložni manipulacijama, a samim tim, postaju i njihovim pristalicama. Navedeni procesi i pojave mogu stvoriti žarišta nesigurnosti, sukoba i nasilja, koji zatim mogu diskvalificirati Bosnu i Hercegovinu iz potencijalnog članstva u Europskoj uniji (dalje: EU), a takvo isključenje bi zauzvrat

* sanja_kavaz@bih.net.ba; skhukic@aubih.edu.ba

produžilo i pogoršalo lokalne sporove, pojačalo pritisak na međunarodne aktore, te zahtjevalo veći diplomatski angažman i posredovanje, a u krajnjem slučaju i nove mirovne misije.

U BiH, zanimljiv je, i značajan, podatak objavljen krajem 2012. godine, gdje je u državi bilo evidentirano 190 političkih stranaka, što je, otprilike, jedna stranka na 20.000 stanovnika, a po čemu je BiH, apsolutni rekorder u Europi.¹ U 2013. godini formirane su još dvije političke opcije, jedna na čelu sa članom predsjedništva BiH, Željkom Komšićem, i druga sa predsjednikom Federacije BiH, Živkom Budimirom. Stoga je činjenica da, u bosanskohercegovačkom podneblju, stranke niču „kao gljive poslije kiše“, pa se može očekivati da će ih do općih izbora 2014. godine biti i više od dvije stotine. Poređenja radi, u zemljama svijeta, broj stranaka rijetko je veći od pedeset (npr. Grčka 50, Turska 61, Švedska 75, itd.), a na političkim scenama najrazvijenijih zemalja, taj broj najčešće je manji od dvadeset [Velika Britanija 12, Sjedinjene Američke Države (dalje: SAD) 22, Danaska 17, Mađarska 18, Kanada 19]. S tim u vezi, postavlja se pitanje, je li ogroman broj stranaka u našoj maloj državi odraz demokratije i puta ka napretku, ili je pluralni sustav prilika za tzv. politički biznis?²

Kontekst stalnog povećanja broja stranaka u BiH može biti rezultat postojanja mlade, još politički neprofilirane, bosanskohercegovačke, demokratije. Iako se nastajanja novih stranaka ne bi trebala odmah stavljati u negativan kontekst, nego čak i pozitivno promatrati, ipak, i površnom analizom, u našoj situaciji, dolazi se do zaključaka da se radi uglavnom o postojećim stranačkim kadrovima koji svoju političku aktivnost nastavljaju u drugim političkim strankama. Rijetko se pojavljuju nove političke ličnosti, novi programi i nove ideje kojima se nude rješenja. Sve je slično i/ili isto, samo se politička scena usložnjava ili usitnjava, što za posljedicu može dodatno zakomplicirati političke dogovore u zemlji, i procese donošenja potrebnih političkih dogovora u društvu (osobito imajući u vidu činjenicu da BiH, u svom izbornom zakonodavstvu, ima izborni sustav koji u suštini potiče, pa čak i favorizira, male političke stranke, a u skladu sa cenzusom od tri posto).³

1. Stranačka konkurencija – stranačko natjecanje

Djelovanje političkih stranaka u modernim demokratijama nužno je povezano sa kontrolom nad institucijama za donošenje i provedbu kolektivnih odluka. Ukoliko jedna stranka želi da njene političke prednosti i težnje budu pretočene u javne politike, ona mora, u cjelosti, ili pak djelomično, kontrolirati institucije u kojima se javne politike donose, institucije koje ih provode, te institucije koje nadziru njihovu provedbu, a što se ostvaruje putem izbornih procesa.⁴ Stranačko natjecanje se ne odvija samo za vrijeme izbornih kampanja i izbora, nego obuhvaća neprekidni niz kampanja, koalicijskog pregovaranja, sudjelovanja u vladi, ili opoziciji, pokretanja i rea-

¹ BiH europski rekorder po broju političkih partija: Jedna stranka na 20.000 stanovnika, maj 2013., više na <http://www.tuzlanski.ba/izdvojeno/89-izdvojeno/5982-bih-evropski-rekorder-po-broju-politickih-partija-jedna-stranka-na-20000-stanovnika.html>, 14.05.2013.

² *Ibid.*

³ Izborni zakon Bosne i Hercegovine, čl. 9.5 i 9.6, “Službeni glasnik Bosne i Hercegovine”, br. 23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 25/02, 04/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 32/10 i 18/13.

⁴ U Bosni i Hercegovini izborni process reguliran je naprijed navedenim Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine, dok je za provedbu izbora zadužena Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, dostupno na: www.izbori.ba, 25. 04. 2013.

lizacije raznih projekata, kontinuiranog i sustavnog educiranja kadrova i članstva, te gubljenja i dobijanja glasačke podrške, u svakom od ovih predizbornih, izbornih i postizbornih perioda. Čitav politički život, od predizbornih aktivnosti i formiranja javnog mišljenja o aktualnim problemima, preko izbora, do formiranja vlasti i rada parlamenata i vlade, u osnovi ima procese sukoba i suradnje plitičkih stranaka, stranačkog natjecanja i konkurencije, sklapanja i rasklapanja stranačkih koalicija.

Politička konkurencija je kontinuirano nadmetanje za političku moć, politički autoritet, za sposobnost da se oblikuju i kontroliraju sadržaji i smjer javne politike, za ugradnju i provedbu osobnog stranačkog programa i općih interesa kroz društvene institucije. Politička stranka, stoga, predstavlja pravoshodno interesnu grupaciju, obzirom na protok interesa pojedinaca u njoj, a tek onda ideološku, zastupajući određene ideje i shvatanja, u okviru kojih se kreću interesi njenih članova (Vukotić). Obzirom da je preuzimanje i vršenje vlasti cilj koji postoji i kojem se teži radi ostvarivanja određenih grupnih interesa, pri tome se nastoji taj interes, koji može biti i širi, ali i uži, podvesti pod zajednički interes društva, po principu izdavanja dijela za cijelinu, i tako realizirati jednu političku i ideološku koncepciju kao poželjnu i opću državnu politiku. Sama stranka se ne može kritizirati što ima interes, imajući u vidu da ne postoji grupacija koja u krajnjem nije interesna, sve dok su načini ostvarivanja tog interesa zakoniti, i dok se kreću u granicama poštivanja pozitivne legislative. No, nerijetko se stranke, po cijenu gubitka svoje političke dosljednosti i identiteta, pretvaraju u stroj za pobjedu u konkurentskoj borbi za vlast, a, nakon što je osvoje, da se tu što duže i zadrže (Jovanović, 1990: 346-347).

Moderna politička demokratija se temelji na konkurenciji političkih stranaka, i njihovih legalno i legitimno izraženih interesa, na tzv. političkom tržištu (Bara and Weale, 2006). Analogno slobodnoj tržišnoj konkurenciji i liberalizmu na ekonomskom tržištu, na političkom tržištu je od iznimnog značaja da se političari zalažu za svaku slobodu, kako ekonomsku, tako i političku, i to svakog pojedinca na tržištu.⁵ Dugoročni rast i razvoj društva moguć je samo ako imamo i političke i ekonomske slobode na visokom nivou, ako se krene u pravcu jačanja institucija liberalne demokratije.

Sve demokratske stranke, osobito one vladajuće, bi trebale pokazati svoje opredjeljenje za demokratsko donošenje odluka, priznajući tako pravo drugim političkim subjektima da ih mirno osporavaju i suprostavljaju im se, iskazujući tako poštovanje prema drugim strankama i drugačijim interesima u društvu. Stoga, vladajuće stranke imaju obavezu da štite ta prava i čuvaju ambijent slobodne konkurencije. S tim u vezi, pravo na odbranu vlastitih interesa i promociju vlastitih principa, pod uvjetom da se djeluje u priznatom demokratskom okviru, se ne smije dovoditi u pitanje, te, iako stranke mogu imati velika neslaganja sa drugima, u najmanju ruku moraju tolerirati svog demokratskog oponenta/konkurenta, te ići i korak dalje, i pozdraviti većinu takvih neslaganja kao ključnih komponenata demokratske politike.⁶

⁵ Odnos između političkih i ekonomskih sloboda može poprimiti četiri oblika, i to: 1. socijalizam (gdje nema ni ekonomskih ni političkih sloboda), 2. postojanje političkih, ali ne i ekonomskih sloboda (države poput Perua, Urugvaja i sl.), 3. postojanje ekonomskih, ali ne i političkih sloboda (npr. Čile za vrijeme Pinočea), i 4. postojanje i ekonomskih i političkih sloboda (moderne demokratije poput država zapadne Europe, Velike Britanije, SAD-a), Prokopjević, 2010.

⁶ *Minimum Standards for the Democratic Functioning of Political Parties*, (2008), National Democratic Institute, Washington, str. 3.

2. Politički sukob i konkurencija – primarni izvor i osnovni uzrok

Obavljanje poslova i donošenje službenih odluka od strane vlade o javnoj politici, različita alokacija sredstava usmjerena prema različitim pojedincima i grupama, disbalans između onih koji primaju više beneficija, nagrada i pogodnosti, od ostalih dijelova društva koji su prisiljeni da snose više troškova i opterećenja, osnovne su značajke političkog života, i primarni izvor političkih sukoba u društvu. To je osnovni uzrok kontinuirane konkurencije i nadmetanja za uspostavljenje političkog autoriteta i političkog utjecaja. Obzirom na različite pojedince i grupe, različito pozicionirane u društvu, uvijek postoji velika vjerojatnost da će neke odluke ili akcije vladajućih političkih stranaka utjecati na takve subjekte različito, da će za neke biti povoljne, a za neke štetne, čime se direktno nastavlja politički sukob unutar društva. Povoljnija raspodjela društvenih resursa, stjecanje političke moći, ili sprječavanje iste za konkurente suprotnih interesa, razlogom je zašto pojedinci postaju politički aktivni akteri.

U slobodnim i konkurentskim demokratskim političkim režimima (poput onih u Europi, Kanadi, Velikoj Britaniji ili SAD-u) različite grupe, organizacije i političke stranke boreći se za političku moć, uključuju se u političko nadmetanje, želeći ostvariti ili politički autoritet prvenstveno, ili pak politički utjecaj.

Kada se rivalske političke stranke (npr. Laburistička i Konzervativna stranka u Velikoj Britaniji, ili Demokratska i Republikanska stranka u SAD-u, Stranka demokratske akcije i Socijaldemokratska partija u BiH-u, Hrvatska demokratska zajednica i Socijaldemokratska partija u Hrvatskoj), međusobno nadmeću za političku moć, one se nadmeću prvenstveno za politički autoritet. Bore se za legitimnu vlast (zahvaljujući kojoj će upravljati cijelom političkom zajednicom), za direktnu kontrolu nad vladom, i za legitimno pravo da odlučuju kako i u koje svrhe će se autoritet koji vlada ima primjeniti i koristiti.

Ali, kada se interesne grupacije u politici jedna s drugom nadmeću za političku moć, one se nadmeću zapravo za politički utjecaj. Političke interesne grupacije čine članovi koji imaju zajedničke interese i stavove u jednom području javne politike, te stoga fokusiraju svu svoju pažnju, energiju i sredstva upravo na to područje od interesovanja, nastojeći u njemu steći i ojačati svoj politički utjecaj. Primjeri takvih političkih interesnih grupacija su razna udruženja poput udruženja roditelja i nastavnika na području javnog obrazovanja i njihovog utjecaja na kvalitetu obrazovanja u školama, boračkih organizacija i udruženja boraca gdje su pravoshodno interesi veterana rata u pitanju, raznih udruženja za zaštitu okoliša i životne sredine, organizacija za poboljšanje položaja žena u društvu, i sl. U slučaju svake od navedenih interesnih grupa, njihovi lideri nastoje efikasno iskoristiti sposobnost da utječu na donošenje odluka i rad vladinih ureda, a u područjima od interesa za grupu.⁷

⁷ Političke interesne grupacije također razvijaju i šire političke utjecaje kroz aktivnosti kao što su lobiranje članova i funkcionera u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti (pružajući im potrebne informacije da bi imale utjecaj na njihove službene odluke i aktivnosti), provođenje aktivnosti u odborima stranaka koji doprinose skupljanju novca za izbornu kampanju kandidata, pružanje kandidatima raznih vrsta političke podrške, organiziranje medijskih događaja, demonstracija, okupljanja (čime se „hvata“ pažnja medija i javnosti, i stvaraju dramatični novinski članci), vođenja političke reklamne kampanje (odnosno širenje političke propagande putem masovnih medija i sl.) Leroy, W.A., *The American System of Government: Politics & Government in the U.S.A.*, Cyberland University of North America, dostupno na: <http://www.proconservative.net/cunapolsci201partoned.shtml>, 10. 05. 2013.

Cilj političkih stranaka u demokratskim, konkurentskim, sustavima trebao bi da bude osvajanje vlasti radi ostvarivanja javnih, praktičnih politika, kojima se uspostavlja ili jača odgovarajući vrijednosni sustav u zajednici, i stvaraju pretpostavke za rješavanje problema sa kojima se suočavaju građani (Stojiljković, 2012: 85). Takve politike su zapravo strategije i operativne metode koje grade država i njeni organi u cilju uređenja i razvoja pojedinih oblasti od javnog interesa i značaja. Sposobnost kreiranja i sprovođenja javnih politika je najbolji test uspješnosti, ali i pokazatelj demokratskih kapaciteta svake vlade. Po pravilu se, na osnovu postavljenih političkih ciljeva i programa, razvija skup indikatora koji postaju dio procesa kreiranja javnih politika. Pri kreiranju javnih politika neophodno je voditi računa o koordinaciji resora i sektora, koja se ostvaruje na svim razinama i koja započinje u najranijim fazama procesa kreiranja politika, jer, u suprotnom, neusklađenost sektorskih politika vodi ka odsustvu jedinstvene politike vlade (Stojiljković, 2012: 85).

U Bosni i Hercegovni cilj političkih stranaka najčešće je što veće učešće u raspodjeli „plijena“, odnosno, prisutna je klijentelistička politika koja donosi korist maloj grupi ljudi, a uz raspodjelu položaja i imenovanja, uključuje i „cjenkanje“ oko budžetskih sredstava koja su namjenjena interesnim grupacijama na čiju se podršku računa.

U knjizi „*Policy, Office or Votes? How Political Parties in Western Europe Make Hard Decisions*“, autori Kaare Strom i Wolfgang Müller razlikuju tri cilja stranačkog natjecanja, koji mogu određivati i stranačko djelovanje, i stranačke strategije, i to na način da:

- stranke mogu težiti maksimiziranju izborne podrške – tzv. *vote seeking*;
- stranke mogu težiti kontroli (u koaliciji s drugima ili same) vladinih institucija, bez obzira na razlog – tzv. *office seeking*;
- stranke mogu težiti tomu da svoje političke preferencije pretoče u javne politike, odnosno da vladine politike budu što je moguće bliže njihovim političkim preferencijama – tzv. *policy seeking* (Henjak, 2001: 145).

Izbor ciljeva stranačkog natjecanja, u višestranačkom sustavu, problem je koji treba riješiti stranačko vodstvo, koje mora za ciljeve koje izabere osigurati podršku među stranačkim članstvom i aktivistima. Ovisno o cilju koje stranačko vodstvo izabere, ovisit će i izbor strategije natjecanja koju će uvjetovati specifična situacija u kojoj se nalazi stranka, njena organizacijska struktura i njeno okruženje. Ciljevi stranačkog natjecanja nisu međusobno isključivi, i pod posebno povoljnim uvjetima stranka može zadovoljiti sva tri navedena cilja. Međutim takve situacije su iznimno rijetke i puno je veća vjerovatnoća da će se stranka suočiti sa pravljnjem izbora između različitih ciljeva.

Suočeni sa političkim tržištem, pluralizmom interesa i raznolikom ponudom programa i djelovanja, stranke su suočavaju sa oštrom konkurencijom s drugim političkim strankama, programima i kandidatima, a u cilju pridobijanja veće podrške biračkog tijela. Stoga, osnovne programske sadržaje stranke, u uvjetima izborne utakmice, nastoje prilagoditi što široj izbornoj klijenteli, a najčešće svim građanima, ponekad rizikujući tako i da ostanu bez preciznije određenih društvenih adresata. No, ipak, promatrajući s jedne strane, za širok spektar pitanja i njihovog rješavanja zainteresirani su svi, poput mira, socijalne sigurnosti, vladavine prava, slobode od nasilja i raznih oblika prinude, kvaliteta radne i životne sredine, bez obzira na položaj i uža grupna pripadanja. S druge strane, to ne znači da su se stranke danas udaljile od promoviranja interesa pojedinih društvenih grupa, te tako mnoge lokalne, nacionalne i slične stranke, čak i u svojim

nazivima ističu pripadnost određenoj grupi (poput seljačke stranke, stranke zelenih i sl.). Pažljivijom analizom se može utvrditi i da konkurentske stranke tzv. općeg tipa, bez obzira na šaroliki interklasni sastav, ipak imaju utemeljenost u određenim socijalno-društvenim slojevima čije interese tradicionalno izražavaju.

Da bi se kandidat, politička stranka i program, približili što većem broju birača, potrebno je, putem tehnika političkog marketinga načiniti uočljivu razliku u odnosu prema drugim kandidatima i/ili strankama, odnosno konkurentima, i sa minimalnim sredstvima optimizirati broj glasova koji je važan u toku izbornog procesa. Politički marketing je, zbog kompleksnosti političke sfere i složenosti uvjeta u kojima djeluje, sveobuhvatan, kompleksan proces, koji je usmjeren na promjenu ili ukupnog ili većeg dijela društvenih uvjeta života (od ekonomskih uvjeta privređivanja, do školstva, zdravstva, ali i međunarodnog položaja zemlje i odnosa s drugima), u kojem su prisutne emocionalna uključenost ljudi, njihove temeljne vrijednosti i odgovornost pojedinaca i grupa (i u samom političkom marketingu, i u realizaciji obećanih ciljeva). U politici na određeni način vrijedi „nulta teorija moći“, odnosno pobjednik ili pobjednička koalicija dobija sve, ali su isti podložni bezpoštednim provjerama i biografije, i porodice, i imovine, i osobnih vrijednosti i moralnosti, obzirom da je u političkom marketingu izrazito prisutna tzv. „negativna propaganda“⁸, odnosno pokušaj lišavanja vjerodostojnosti i „raskrinkavanja“ političkog protivnika. Stoga, politički marketing je kompleksan proces istraživanja tržišta (strukture potreba i interesa i vrijednosnih orijentacija), kreiranja vlastitog političkog proizvoda, prilagođavanja političkom tržištu i djelovanja na tržište (kako bi se upravo određeni „politički proizvod“ prihvatio), (Šiber, 2001: 151-153).

Uzimajući u obzir navedeno, primarni cilj svake političke stranke bi trebao biti usmjerenost na glasove – *vote seeking*, odnosno na povećanje izborne podrške, koja ima za cilj maksimiziranje broja glasova koje stranka dobija na izborima, te maksimiziranje broja mandata, a sve to do postizanja većine. Ovaj cilj nema svrhu sam po sebi, on je instrumentalan i služi za postizanje drugih dvaju ciljeva. Međutim, za pojedine stranke usmjerenost na glasove može imati i veće značenje, npr. kod antisistemskih stranaka koje mogu biti isključivo usmjerene na glasove kako bi osigurale dovoljno veliku podršku, koja bi prisilila druge stranke da promjene svoj odnos prema njima, i prihvate ih kao potencijalnog partnera za sudjelovanje u vladi. S tim u vezi se manje i marginalne političke stranke uključuju u one stranačko-političke saveze, koje procjene kao programski bliske ili pak spremne da im praktično-politički najviše pomognu.

Usmjerenost na položaje može biti cilj sam po sebi, ali može biti i instrumentalan, odnosno služiti za postizanje ciljeva koji se tiču provođenja politika koje stranka preferira. Osim vladinih resora koji su rezervirani za vodstvo stranke, i koji nose određenu količinu prestiža, moći i povlastica, postoji čitav niz drugih položaja na nižim razinama koji su pod vladinom kontrolom, i čija popuna ovisi o vladinim imenovanjima. Oni obuhvaćaju imenovanja u državnim instituci-

⁸ S tim u vezi, poslanici s problemima u svom privatnom životu ne mogu biti uključeni na stranačke liste. Npr., u Turskoj, Emine Erdogan, supruga premijera Recepta Tayyipa Erdogana, pobrinula se da niko ko je imao bračne probleme, ili je poznato da je imao neku aferu, bude upisan na listu za izbore 2007. godine. Također, postoje tvrdnje da je 17 poslanika, uključujući i jednog ministra, bili isključeno s liste isključivo zbog njihovih privatnih problema. Yavuz, E., *Competition among political parties heats up as general elections approach*, Today's Zaman, dostupno na: <http://www.todayszaman.com/news-229417-competition-among-political-parties-heats-up-as-general-elections-approach.html>, 07. 05. 2013.

jama, javnim poduzećima i regulativnim agencijama koje su pod direktnom kontrolom vlade, te su ova mjesta u pravilu rezervirana za stranačke aktiviste i pristalice (Henjak, 2001: 145-146). Stranka na ovakav način stvara klijentelističke mreže, preko kojih može svoje aktiviste i pristalice učiniti ovisnima o stranačkom vodstvu.

3. Politički kriterij – uvjet za članstvo u Europskoj uniji

Proširenje Europske unije jedno je od najmoćnijih alatki politike EU, proces kojim se pažljivo upravlja i kojim se pomaže transformacija zemalja kandidata u moderne europske demokratije (osobito zemalja srednje i istočne Europe), štiteći tako mir, stabilnost, demokratiju, prosperitet, ljudska prava i vladavinu prava širom Europe. Proces približavanja BiH Europskoj uniji, i prilagođavanje europskim mjerilima, utječe u velikoj mjeri i na političke stranke, obzirom da se, da bi uspješno egzistirale, moraju prilagoditi europskim političkim standardima i okvirima. Pred zemlje poput BiH, koje su potencijalni kandidati za članstvo u EU, postavljaju se kriteriji čijim ispunjavanjem se ocjenjuje zrelost i spremnost svake pojedine zemlje za primitak u EU. Riječ je o tri kriterija (političkom, ekonomskom i pravnom) koji su, na samitu Europskog vijeća u Kopenhagenu 1993. godine, postavljeni kao uvjeti za članstvo u Europskoj uniji.⁹

Politički kriteriji (stabilne institucije koje garantiraju demokratiju, vladavina zakona, ljudska prava, poštivanje i zaštita manjina, te prihvatanje političkih ciljeva EU) su prvi uvjet da bi se, prije svega, pristupilo pregovaranju (naravno nakon potpisanog i ratificiranog sporazuma o pridruživanju, i nakon formalno podnijete kandidature). Država koja pretendira da postane članicom EU mora u cjelosti da ispuni grupu političkih uvjeta, što prvenstveno znači da mora biti demokratska, stabilna, sa efikasnim funkcioniranjem državnih institucija.

U izvješću koji Europska komisija jednom godišnje dostavlja Ministarskom vijeću, detaljno se analiziraju djelovanja i zakonodavne, i sudske, i izvršne vlasti. Kad je riječ o zakonodavnoj postavljaju se pitanja uloge i ovlaštenja državnog parlamenta, poštivanja njegovih odluka, mogućnosti djelovanja opozicije, zakonitosti rada parlamenta, i sl. Uzmemo li u obzir pravosuđe i pravosudne institucije akcenat se stavlja na neovisnost (osobito politički neovisno imenovanje sudaca), te finansiranja i efikasnosti pravosudnih institucija. Kad je riječ o izvršnoj vlasti razmatraju se stabilnost vlade, program njenog rada za narednu godinu i analiza planiranog i ispunjenog u prethodnoj, razvoj uprave i lokalne samouprave, obaveze koje je vlada preuzela potpisivanjem međunarodnih sporazuma, dinamika njihove ratifikacije, te njihovo efektivno poštivanje i implementacija. Izvješće nadalje sadrži i poglavlje o borbi protiv korupcije i pranja novca, finansiranja političkih stranaka, prava pojedinaca u odnosu na državne institucije sa posebnim osvrtom na utuživost tih prava pred sudovima, kao i pravnom i društvenom položaju manjina, njihovoj inkluziji u zajednicu, školovanja, slobodi ispoljavanja nacionalnih specifičnosti, slobodu od diskriminacije, i sl.¹⁰ Potrebno je reći da se zrelost države i njenog društva za pristupanje Europskoj uniji ne mjere samo usvojenim zakonima i uređenim državnim institucijama, nego i njihovom implementacijom, i stvarnim napretkom i položajem svih pojedinaca u društvu. O značaju

⁹ Kriteriji iz Kopenhagena, dostupno na <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4717&langTag=bs-BA>, 20. 05. 2013.

¹⁰ Dinić, D., *Uslovi za ulazak u Evropsku uniju*, više na: <http://www.becei.org/KOMENTARI/ef5dinic.html>, 02. 06. 2013.

političkih kriterija, i njihovog ispunjavanja, govori i činjenica da, iako se nakon prihvatanja kandidature i nakon početka pregovora, težište interesovanja Europske komisije u njenim izvješćima sve više pomjera na ispunjavanje ekonomskih kriterija, ipak se dio izvješća i nadalje odnosi na političke uvjete, i napredak zemlje kandidata u njihovom ostvarivanju.

Same političke stranke imaju najveći utjecaj u politizaciji društva, a samim time i najveću odgovornost u sprovođenju javnih politika, izgradnji demokratskih kapaciteta, stvaranju građanskog društva, i omogućavanju svim zainteresiranim akterima učešće u političkim procesima. Ukupan proces EU integracija podrazumjeva dugotrajnu transformaciju političkog prostora svake zemlje. I političke stranke su pod utjecajem integracijskih procesa, što se izravno ogleda u sve većoj problematizaciji čitavog niza europskih pitanja i diskusija u vezi s tim, a neizravno najviše u smanjenom utjecaju i kontroli koju imaju nacionalni akteri (što je rezultat prilagođavanja europskim mjerilima), čime procesi stranačkih demokratizacija idu ka njihovom uspješnom završetku. Ulaskom u EU, političke stranke će biti obavezne da mijenjaju svoja programska načela, i da ih prilagođavaju onim orijentacijama koje egzistiraju u europskim političkim pokretima, a koje su im srodne.¹¹ Istovremeno će regionalna i lokalna tematika, na kojima političke stranke zasnivaju svoje platforme, preći na europsku, te će se stranke u svom radu okrenuti ka europskim temama, organizaciji i strukturi Europske unije, globalizaciji, procesu odlučivanja u Europskom parlamentu, i sl.

U skladu s navedenim, političke stranke bi trebale intenzivirati napore u cilju postizanja političkog konsenzusa o ulasku BiH u EU, uz otklanjanje naslijeđenih problema i prepreka europskoj budućnosti zemlje. Političke stranke bi trebale i, kroz aktivniju vanjsko-političku suradnju sa drugim europskim strankama ili grupacijama, kao i kroz usaglašavanje praktičnog djelovanja sa vlastitim programskim dokumentima, intenzivirati svoje aktivnosti u procesu europskih integracija, aktivnije učestvovati u procesu objektivnog i odgovornog informiranja javnosti o procesu pristupanja EU i reformama koje je dalje neophodno preduzimati, te preduzimati mjere i aktivnosti sa ciljem unapređenja rada parlamenta i ubrzanja procesa usvajanja potrebnog zakonodavnog okvira za pristupanje u EU. U konačnici, imajući u vidu značaj političkih stranaka u procesu ostvarivanja političkih kriterija i EU integracija, neophodno je i preduzimanje aktivnosti kojima se jačaju stranački kadrovski i organizacioni kapaciteti, kako bi na adekvatan način učestvovali u, pred za njih postavljenim, europskim procesima, a sve to kroz preusmjeravanje dijela finansijskih sredstava namijenjenih za finansiranje političkih stranaka za edukaciju i unapređenje njihovog rada.

Zaključna razmatranja

Može se reći da u Bosni i Hercegovini postoji elitističko kompetitivni model demokratije, koji karakteriziraju parlamentarna vlast s jakim izvršnim organima, konkurencija između suparničkih političkih elita i stranaka, i parlament u kojem vlada stranačka politika. U ovakvom modelu posebno je bitna važnost političkog vodstva, birokratija, dobro obrazovana administraci-

¹¹ Tako npr. određeni broj političkih stranaka ne-europskih zemalja poput Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Albanije, itd., su članice European People's Party – Europske narodne stranke (dalje: EPP), najveće europske političke grupacije koja okuplja desno orijentirane stranke, zasnovane na kršćansko-demokratskom društvenom konceptu. *European Factbook 2012, The European People's Party and Centre-Right Politics*, Brussels, 2012. str 3.

ja, te postojanje ustavnih i praktičnih granica “efektivnom rasponu političkog odlučivanja”. A da bi postojao ovaj model moraju biti ispunjeni i opći uvjeti koji obuhvataju postojanje industrijskog društva, društveno i političko sukobljavanje, slabo informirano i/ili emocionalno biračko tijelo, stručni slojevi tehnički obrazovanih eksperata i rukovoditelja, konkurencija među državama za prednost u međunarodnom sustavu, i sl. (Miloradović, 1996: 105).

Stranačka konkurencija i natjecanje su složen fenomen koji se ne može promatrati kao skup izoliranih događaja, u kojima prethodne stranačke aktivnosti, i stanje u okruženju stranke, nemaju utjecaja na ponašanje stranke u novoj situaciji. Svi su ciljevi i događaji u stranačkom natjecanju međusobno povezani, tako da jedan cilj potpomaže ostvarenje drugog. Izbor strategije stranačkog natjecanja ovisi o cilju, ali i o prethodnom strateškom ponašanju stranke, njenoj kompetitivnoj situaciji i njenoj unutarnjoj organizaciji. Modeli koji analiziraju stranačko natjecanje ovise o čitavom nizu pretpostavki kao što su broj stranaka i dimenzija natjecanja u modelu, način na koji birači glasaju, mogućnost ulaska novih stranaka, mogućnost da stranke utječu na preferencije birača i sl. Primjenjivost modela u analizi ovisit će o kvaliteti i vjerodostojnosti njegovih pretpostavki, stupnju podudarnosti između njegovih pretpostavki i stvarne situacije. Ni jedan model nije u stanju obuhvatiti sve situacije, niti je takav model moguće stvoriti, i za svaki pojedini model treba precizno odrediti na koju se situaciju može primijeniti.

Potrebno je reći i da biti aktivni akter u političkim procesima, baviti se politikom i učestvovati u političkom odlučivanju, ne smije biti poistovjećeno sa biti poduzetnik i baviti se poduzetništvom, gdje se vlastiti interesi, borba za boljom pozicijom na tržištu, nelojalna konkurencija i želja za novcem, stavljaju ispred općeg dobra, i gdje patriotizam i dosljednost stranačkim programima ne postoji, što skupa sa isključivim nastojanjem za očuvanjem vlastitih interesnih pozicija neminovno vodi ka destrukciji društvene zajednice i svakog pojedinca u njoj. Naprotiv, za napredak cjelokupne zemlje, bez obzira na manjkavosti institucionalnog i legislativnog okvira, kako tržišne konkurencije, tako i konkurencije među političkim strankama i unutar njih, značajno je da se sa dodatnim regulatornim mjerama, podizanjem nivoa svijesti građana-glasača i stavljanjem ličnih interesa unutar okvira javnih, u budućnosti mogu očekivati pozitivne promjene i djelovanje na principima lojalne konkurencije. Upravo podizanje svijesti i aktivno uključivanje građana u društvene procese djeluju kao svojevrsan korektor onima koji predlažu programske platforme stranaka, promoviraju ih i djeluju u predizbornim, izbornim i postizbornim procesima. U konačnici, uvođenjem višestranačkog sustava u Bosni i Hercegovini, političke stranke moraju postati svjesne da jedino kroz izgradnju stranačkih kapaciteta i educiranje i obučavanje svojih članova, mogu sprovoditi efikasne stranačke kampanje, kvalitetnije vršiti osvojenu vlast i lakše rješavati konflikte, čime će se obogatiti politički dijalog, postići uvjeti za stvaranje i/ili konsolidaciju političkog sustava, podići kapaciteti državnih institucija, te uspostaviti novi vrijednosni obrasci koji će vrijediti za cjelokupnu društvenu zajednicu.

LITERATURA

Bara, J., Weale, A. (2006). *Democratic Politics and Party Competition*, Routledge/ECPR Studies in European Political Science, Taylor&Francis Library.

BiH europski rekorder po broju političkih partija: Jedna stranka na 20.000 stanovnika, maj 2013., više na <http://www.tuzlanski.ba/izdvojeno/89-izdvojeno/5982-bih-evropski-rekorder-po-broju-politickih-partija-jedna-stranka-na-20000-stanovnika.html>, 14. 05. 2013.

- Bugajski, J., *Uzroci nestabilnosti na Balkanu*, septembar 2012., više na:
<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/uzroci-nestabilnosti-na-balkanu>, 17. 04. 2013.
- Dinić, D., *Uslovi za ulazak u Evropsku uniju*, više na:
<http://www.becei.org/KOMENTARI/ef5dinic.html>, 02. 06. 2013.
- European Factbook 2012*, The European People's Party and Centre-Right Politics, Brussels, 2012.
- Henjak, A. (2001). *Ciljevi i strategije stranačkog natjecanja*, Politička misao, Vol. XXXVIII, br. 1.
- Izborni zakon Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 25/02, 04/04, 25/05, 52/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 32/10 i 18/13.
- Jovanović, S. (1990). *O državi, Osnove jedne pravne teorije*. Beograd: BIGZ, SKZ.
- Kriteriji iz Kopenhagena, <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4717&langTag=bs-BA>, 20. 05. 2013.
- Leroy W. A., *The American System of Government: Politics & Government in the U.S.A.*, Cyberland University of North America, dostupno na:
<http://www.proconservative.net/cunapolsci201partoned.shtml>, 10. 05. 2013.
- Miloradović, A. (1996). *Uvod u politologiju*. Osijek: Pan-Liber.
- Minimum Standards for the Democratic Functioning of Political Parties*, National Democratic Institute, Washington, 2008.
- Prokopijević, M. (2010). *Sloboda izbora*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stojiljković, Z. (2007). *Političke partije i politička participacija-Slučaj Srbija*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, Godišnjak 2007.
- Stojiljković, Z. (2012). *Izborna obećanja i postizborna realnost: Javne politike u izbornoj ponudi u Srbiji*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka, *Političke perspektive*, broj 5.
- Šiber, I. (2000). *Politički marketing i politički sustav*, Politička misao, Vol. XXXVII, br. 2.
- Vukotić V., *Politika kao preduzetništvo*, juli 2006, http://www.vukotic.net/files/publikacije/1243586666_7486.pdf.
- Yavuz, E., *Competition among political parties heats up as general elections approach*, Today's Zaman, dostupno na: <http://www.todayszaman.com/news-229417-competition-among-political-parties-heats-up-as-general-elections-approach.html>, 07. 05. 2013.
- www.izbori.ba

Sanja Kavaz Hukić. M.Sc.

**COMPETITION AMONG POLITICAL PARTIES
WITHIN THE COMPETITIVE DEMOCRATIC SYSTEM**

Summary

Democratic system and the political scene of Bosnia and Herzegovina is characterized by a high degree of competition, both between political forces which are divided in many political parties with varying power and influence, and within each party, in which, due to severe competition, there is a conflict, disuniting and eventually, new integrations. When we, additionally, take into consideration political and socio-economic reality in Bosnia and Herzegovina, as well as ubiquitous social instability, conflicts and dissatisfaction, we can say that the party rivalry takes on a whole new dimension, in which, of particular importance are both selection of objectives and strategies of a party competition, party organization and political marketing. All of these structural elements of political competition, and their effects, have a crucial importance for the outcome of the elections, along with the stability of the government and the political system in generally. The paper gives an overview of the competitive behaviour of political actors (parties and candidates) in the Bosnian political market. In addition, special attention is given to creating a permanent stable political ground.

Key words: competition, political party, political pluralism, political marketing, elections, political criteria.